

Egyed Péter

A polimorf és politróp jelentés

„A kommunikáció a jelentés evolúcióját írja le.”

(Dean C. Barnlund, 1970)

Főleg aki az oktatásban dolgozik, tudja, hogy amikor *a jelentés* kérdéseivel foglalkozunk – nyelvészetben, filozófiában, logikában, szemiotikában és még annyi más tudományterületen – óhatatlanul valamilyen statikus jelentésfogalmat kell bemutatnunk és ezt akkor tudja megtenni, ha magunk is rögzítünk egy ilyet. Azazhogy, óhatatlanul kénytelenek vagyunk egy szubsztanciális fogalomban (Cassirer) foglalkozni a jelentés kérdéseivel, ehhez aztán meg hozzákeresünk egy funkcionális jelentésfogalmat (Cassirer), amely aztán inkább lesz helyzet- és aktusfüggő, azaz akcicens, másodlagos. Ez a dolog azonban csak módszertanilag érvényes paradigma, ellenkezőleg, a második típusú, funkcionális, aktus- és helyzetfüggő jelentésfogalmaink inkább közelítenek a jelentés valódi természetéhez, mint a szubsztanciális fogalmak, amelyek – főleg az utóbbi kutatások, értelmezések és átértelmezések fényében egyre inkább egy folyamatról, vagy organizmusról készült metszetnek, formális leírásnak tűnnek, vagy leginkább a leírásban szükségszerűen megjelenítendő terminusok (a tárgyi, fogalmi és reprezentációs aspektusok szükségszerű összefoglalása a jelentésben).

A jel és jelentés kérdéseiben a legtöbbször a Ferdinand de Saussure, valamint a Ch.S. Peirce nevével jelzett koncepciókat szoktuk ilyen „statikus, formális” helyzetbe hozni.

Egy 1995-ös tanulmányában K.B. Jensen több érvet hoz fel amellett, hogy Ch.S.Peirce maga is sokkal dinamikusabban fogta fel triadikus jelrendszerét, hogy nem csupán variációs és tipologikus lehetőségeket alkotott, hanem voltaképpen dinamikus folyamatokban gondolkodott. Ebben a sémában igen fontos az *abdukció* fogalma, amelynek a tudományos kutatásban van fontos szerepe, mint az első fontos felismerésnek, pilóta-hipotézisnek, amelyet majd az indukciónak és a kvantitatív módszereknek kell követnie. A későbbiekben a szerző részletesebben is kifejti nézeteit az abdukciós típusokról, majd a peirce-i fogalomtárhoz nyúl vissza: „az abdukció egy összetettebb jel /more developed sign/, az értelmező /interpretant/ révén ragadja meg a tárgyat egy rekurzív és elvben végtelen értelmezési folyamatban./.../ Az elméleti általánosítás tulajdonképpen abdukció, vagyis olyan következtetési folyamat, amely egy jel-

tárgy párból kiindulva egy magasabb absztrakciós szinten jobb megértést eredményező interpretánsok vertikális sorozatát hozza létre.”¹

K.B.Jensen azonban – feltételezem, hogy S.Salthe nézeteitől² nem függetlenül – más irányokba is elmozdul a Peirce-interpretációban. E kérdések egyike a filozófiai és azzal függ össze, hogy – a dolgokat mélyen leegyszerűsítve – miért van az, hogy az emberek minden különösebb megfontolás nélkül mindig is nagyon pontosan tudják, hogy valamire ontológiai vagy szimbolikus értelemben referálnak, és a kettőt felcserélni csak a művészeti szemiózisban lehet, illetve e a kettő felcserélésének jelensége óhatatlanul mindig pszichotikus megbetegedésekre utal. Másfelől a szimbolikus struktúrák mindig is hozzájárultak a „fennállások”, szubzisztenciák ontológiai struktúráinak a megjelenítéséhez, mely ontológiai struktúrában maguknak is pontos helyük, szerepük, értékük, egyszóval topikájuk volt. Éppen ezt a sajátosságot akarta kifejezni Peirce – egy szigorúan tudományos episztémé szempontjából. K. B. Jensen úgy véli, hogy Peirce nem távolodott el az arisztotelészi-kanti metafizikai tradíciótól, amennyiben a metafizikának meghagyta a hipotetikus lehetőségeket. Én azonban úgy vélem, hogy ez nem így van, Peirce úgy akarta a filozófiát – metafizika nélkül - , képviselni, hogy az egy tudományos ontológiát tartalmazzon, amely egy pontos fokozatosságban foglalja össze mind a létezőt, mind a létezés leírására szolgáló szimbolikus létezőket (egyedi létezéseket). Persze mindez emlékeztet az arisztotelészi aporetikára, azonban annak metafizikai-spekulatív kontextusa nélkül.

A tanulmány szerzője azonban ezeket az összefüggéseket csak kiindulópontnak tekinti Ch. S. Peirce felfogásának újabb extenziói felé. Ezek a jelentés messzemenően változatos, a *hálózati-* (konnekcionista-), valamint a *neurofiziológiai-kognitív* elképzelések nyomán kialakítható koncepciói felé mutatnak.³ Ezekhez egy biológiai jelentés-dimenzió is társul, amelyet – ismét S. Salthe nyomán – a szerző a peircei jelfelfogás alkalmazhatósága melletti érvként is feltüntet. De nemcsak alkalmazásról van itt szó, hanem annak a kimutatásáról – az alkalmazási dimenzióban – hogy a jelek triadikus felosztásai úgy is

¹ Jensen, Klaus Bruhn: *A kommunikáció ismeretelméleti és lételméleti szempontból*. In: *Kommunikáció I.* (szerk. Horányi Özséb). General Press Kiadó. 2003.189.

² Vö. S. Salthe: *Evolving Hierarchical Systems*. New York, Columbia University Press, 1985.

³ „... a továbbiakban a szemiotikai és a kognitív hálózatokat tekinthetjük a szemiózis területspecifikus ontológiai modelljeinek, amelyek az emberi kommunikációban az értelmező (interpretant) belső struktúráját tárják fel. Így kiegészítik a Peirce *Első, Második, Harmadik* princípiumaival felvázolható formális ontológiát. Létezik egy terminológiai hagyomány a filozófiában, amely különbséget tesz általános másképp formális ontológia és regionális vagy materiális ontológiák között. Az utóbbiak a különböző valóságterületek egzisztenciafeltételeiről adnak számot – például, hogy mit tesz jelentésnek lenni az emberi *agyban*, illetve az *elmében*. (Ezen a ponton azonban a megfogalmazás annyira elnagyolttá válik az egyébként rendkívül tanulságos tanulmány szerzőjénél, hogy igen hosszú filozófiatörténeti lábjegyzettel igyekszik megvilágítani mondanivalóját, Peirce megfontolásait a husserli formális ontológiával összevetve. De szerintem itt nem ez a tét, hanem valójában az lenne, hogy megmutassuk, milyen jelentésfogalmak adekvátak – valóban - az *elme*, illetve az *agy* analitikai-kognitív megközelítéseinek mai fogalmi rendjében. K.B.Jensen: I.m.197.

felfoghatóak, mint egy genetikus folyamat sémái, amelyekben az absztrakció dimenziója a döntő.⁴

A hálózati jelentés kialakulásában - amelyet kogníciók és összekapcsolások *többdimenziós* összefüggése jellemez és, amelyben a lexémák mintegy elérik a szemémákat (Umberto Eco) -, mindig az a legfontosabb, hogy a hálózati jelentés soha nem valami pozitív jelentéslényegként jön létre, hanem mintegy előtűnik, kialakul a hálózatok kapcsolati pontjai felé közeledve. (Azzal a jelenséggel írhatjuk le ezt a folyamatot, amikor a gondolati erőfeszítés folyamán – nem a szó „keresgélésére” gondolunk -, hirtelen mintegy „beugrik” a keresett fogalom, megtaláljuk, vagy „kialakítjuk”, vagy egy meglévő szóalakhoz hozzárendeljük a jelentést.

Ami az analitikus jelentésfogalmakat illeti – amelyeket a filozófia kognitív fordulata után messzemenően átértékeltek – itt elsősorban azt kell megjegyeznünk, hogy manapság aligha lehetne a jelentésnek valamilyen általános fogalmáról beszélni. A nyelvi-, illetve a képi jelentés különbségének a kérdéséről van szó, az elmében/tudatban *illetve* az agyban topikailag más jelentésekről. (Amikor ezt a megkülönböztetést megteszem, egyrészt arra kívánok reflektálni,⁵ hogy 1. a különválasztás mindig is tudatos volt a filozófiában; 2. hogy a mai kognitív metodológiák szerint, a neurofiziológiai-agyi folyamatok követése lehetővé tesz bizonyos feltételezéseket a vizuális valamint a nyelvi reprezentációk természetét illetően, anélkül, hogy kijelentené egy diagram és egy reprezentáció közötti mindenkori, teljes és kimerítő, szimmetrikus összefüggést. Valóság-entitások és elmebeli-agyi reprezentációk között azért nem lehet ezt az összefüggést apodiktikusan tételezni, mert az agy önmaga is generál jelentéseket (például *érzelmi jelentéseket* – erre a kérdésre majd külön is visszatérünk) amelyek semmiféle valóság-kontextusra nem referálnak. (Az már más kérdés, hogy az ilyen reprezentációk nyomán aztán valóságos összefüggéseket lehet létrehozni. Ezeknek a reprezentációjába azonban már bekerül az, hogy teremtett, nem pedig eredeti-kiinduló összefüggések – nyilván a tudat éber, normál állapotaira gondolunk.)

A jelentés kérdésében döntően még mindig azon az állásponton vagyunk, hogy ez az elme-logika-nyelv összefüggésében lokalizálható teoretikus kérdés (Peirce-Frege-de Saussure hagyománya). Ami az elme-összefüggést illeti, itt azonban (különösen George Lakoff fogalom-tipológiái⁶ valamint a kognitív

⁴ „A peirce-i kereteket a biológiára alkalmazó Salthe egy egészen egyszerű, de meggyőző érvet talál amellelt, hogy az ember csupán olyan – jelként értelmezett – minőségeken keresztül kerül kapcsolatba a valósággal, amelyek a *köztünk és a dolgok közötti kontemplatív interakciók eredményei*: > Vegyük észre, hogy ezeket a minőségeket még általánosabb minőségek kombinációjaként lehet értelmezni. Vegyük csak például azt, hogy hány különféle illat és szag lehetséges, és vegyük észre, hogy a biológiai szervezet nem rendelkezhet külön-külön mindegyikhez egy detektorral”<

⁵ Eged Péter: *Az agy problémája a filozófia történetében*. In *Szabadság és szubjektivitás*. KOMP-PRESS, Kolozsvár, 2003. 239-272.

⁶ Elsősorban az alapszintű kategóriákra gondolhatunk itt, amelyeket a következő négy szempontból tekint alapvetőnek Lakoff: „Érzékelés: átfogóan érzékelt alak; egyetlen mentális kép; gyors azonosítás. Funkció: általános motoros programok; általános kulturális funkciók. Kommunikáció? A legrövidebb, legáltalánosabban használt és kontextuálisan semleges szavak, amelyeket a gyermekek először tanulnak meg, és elsőként kerülnek

tudományok apportja nyomán) elterjedtté vált az a nézet, mely szerint a fogalom – legalábbis egyik típusát tekintve – egy, neurofiziológiai folyamatokban (agyi hálózati struktúrákban létező és elektronikus potenciálokban aktiválható – információ-szervezési mód.

A nyelvi jelentés felfogásában nem sok változás van, Wittgenstein főleg szintaktikai és pragmatikai jelentés-koncepcióit manapság igen sajátos jelentésformáknak tekintik, amelyek nem nagyon működnek a kommunikatív összefüggések felől (erre a kérdésre az alábbiakban még röviden kitérünk). De térjünk vissza a nyelvi jelentés általánosabb felfogására. A mai kutatásban szerintem mérvadó álláspontot foglal el Szécsi Gábor, aki azt hangsúlyozza, hogy a nyelvi jelentés (szójelentés) egyaránt összefoglalja a denotátum, használat és a fogalmi összefüggések viszonyait.⁷

(De hogyan is áll a – a nyelvi jelentés kérdésében oly sokáig mérvadó Wittgenstein-álláspont megítélése manapság? Itt a filozófia- illetve tudománytörténeti szempontok egyaránt megváltoztak, mint ahogy van Wittgensteinnak egyfajta posztmodern megítélés-módja is. Ez persze nem jelenti azt, hogy alapján véve változna megítélése, vagy akár híveinek száma...A kérdést szerintem az bonyolítja igazán – és sokan nem értik ezt – hogy Wittgenstein nyelvfilozófiája és nyelvi analitikája mindig is összefüggésben volt bizonyos egzisztenciális kvantorokkal, azaz filozófiájának a nyelviséggel foglalkozó része elválaszthatatlan attól a szándékától, hogy – végül is, a filozófus – a fennállókról akart valamit mondani, a szubzisztencia- valamint egzisztencia-viszonyok kérdésében is állást kívánt foglalni. A már idézett K.B.Jensen-tanulmány álláspontját tekinthetjük posztmodernnek, ugyanis ő azt hangsúlyozza, hogy voltaképpen mind Wittgenstein mind pedig Heidegger explorációs összefüggésben használja a nyelvet: „Wittgensteinnak a természetes nyelvhez fordulását tekinthetjük úgy, mint arra irányuló vállalkozást, hogy a legáltalánosabb, legmindennapibb jelek megragadásával próbálja megérteni

be a szóképletbe. Tanulás-szerveződés: a kategória-tagok legtöbb jellemzője ezen a szinten van. Másodsorban Lakoff kiemelte a *kognitív topológiai* fogalmak fontosságát, valamint olyasfajta kognitív elkötelezettségről is beszélt, ami a fogalom vizsgálata, valamint a neurofiziológiai- és agykutatások szükségszerű összefüggésére is vonatkozik. *Néhány empirikus megjegyzés a fogalmak természetéről*. In: Janus, IX.1.100-107. Nem térhetek itt ki annak a megjegyzése elől, hogy a klasszikus német filozófia bizonyos összefüggésekben tudat-filozófiaként határozta meg önmagát, és – különösen G.W.F.Hegel műveiben – a lehetséges fogalom-meghatározások rendkívüli gazdagságát mutatta be.

⁷ „...végül is arra a megállapításra jutunk, hogy a szavak jelentésüket voltaképpen ezekből a használatuk során aktivizált képzetársítási viszonyokból nyerik. Egészen pontosan azokból a relációkból, amelyek a szó denotátumáról és a szó használatának elemi aktusáról alkotott fogalmakat a kognitív háttér képzetársítási rendszerébe kapcsolják. Mindez pedig a következő jelentésmeghatározást sugallja számunkra: Valamely szó jelentése nem más, mint a szó denotátumáról és használatáról alkotott fogalmak asszociációs kapcsolata. A fenti meghatározás szerint tehát a szavak jelentése két alapvető fogalmi összetevőre bontható. E fogalmi összetevők révén azonban közvetve a szó jelentésének részévé válnak azok a fogalmi viszonyok is, amelyek ezeket a fogalmi összetevőket más entitások és cselekvések fogalmaival kapcsolják össze. A nyelvi jelentés így voltaképpen bonyolult fogalmi összefüggések egész sorát képes összefoglalni.” Szécsi Gábor: *Intencionalitás és nyelvi jelentés*. In: Vizi E.Szilveszter, Altrichter Ferenc, Nyíri Kristóf, Pléh Csaba szerk. : *Agy és tudat*. BIP, Budapest, 2002. 148. A tanulmány előző változata In Magyar Tudomány. 2001.10. 1214-1219.

világban létünk feltételét, míg az egyik legjelentősebb kísérlet Heidegger nevéhez fűződik, ahogyan sajátos neologizmusaival – a valóság mélyrehatóbb megismerésére – a jeleken túli tartományba próbál meg behatolni.”⁸ A két idézett nagy filozófiai rendszernek azonban annyira másak a premisszái, hogy ez az álláspont számomra továbbra is nagyon vitatható. A komparatiztikai perspektívába itt most nincs terem belemenni, számos jelentős megállapítás származhat belőle a két „próféta” művének inflexiók pontjaival kapcsolatban.⁹

A jelentés megközelítésének wittgensteini perspektívájával kapcsolatban immár történeti perspektívánk is vannak, tipologikus megközelítések lehetségesek. Tózsér János mérvadó tanulmánya szerint¹⁰ ma már elengedhetetlenül fontos annak a megállapítása, hogy – éppen a kognitív megközelítésekkel szemben – Wittgenstein álláspontja szerint a jelentés használati karaktere elválaszthatatlan annak leszögezésétől, hogy (természetes) nyelvhasználatunk szubjektív, a társadalmi környezet (szabályértelmező) hatása ebben döntő. Wittgenstein „az antinaturalizmus képviselője, mégpedig annak utolsó komolyabb képviselője. (Négy tézisben összefoglalva: a. *Léteznek* mentális állapotok, b. A mentális állapotok *nem azonosak* a viselkedéssel és viselkedési diszpozíciókkal, c. A mentális állapotok *nem azonosak* a neurofiziológiai állapotokkal, d. A mentális állapotok *fogalmi* kapcsolatban állnak a viselkedéssel.)

A jelentés megközelítésében az igazán nagy dilemma akkor jelentkezik, amikor azt kommunikációs összefüggésekbe helyezzük. (És letagadhatatlanul ebben dől el az az egyáltalán nem mellékes kérdés, hogy valaki valóban rendelkezik-e valaminek a jelentésével, azaz tud-e bánni azzal? Itt a döntő mozzanatok a helyzet, az aktus, a beszéd-viselkedés, a (szabálykövető) tevékenység – nem beszélve az interaktív folyamatokban létrejövő szövegekben kialakuló jelentésekről.

Visszatérve a wittgensteini módszertanra, John R. Searle a következőket állapítja meg, teljességgel elutasítja a jelentés használathoz kötött magyarázatát, amikor így fogalmaz: „A manapság legáltalánosabban elterjedt filozófiai jelentésemélet szerint a szó jelentése vagy azonos, vagy legalábbis szoros kapcsolatban áll a szó használatával. Az elmélet megalkotója, Wittgenstein ezt írja: Nagyon sok esetben – bár nem minden esetben -, amikor a >jelentés< szót alkalmazzuk, a következőképpen definiálhatjuk azt: >a szó jelentése a szónak a nyelvben való használata<. E nézet az a probléma, hogy *a használat fogalma annyira homályos* (kiemelés E.P), hogy csaknem értéktelen a jelentés tárgyalására szolgáló elemzési eszközként.”¹¹ Ugyanaz a mondat és ugyanaz , és

⁸ K.B.Jensen: l.m. 197.

⁹ Nyíri Kristóf: *Heidegger és Wittgenstein*. In *Utak és tévutak*. Atlantisz, 1991. 113-127.

¹⁰ Tózsér János: *Miért olyan népszerűtlen a kései Wittgenstein manapság az analitikus filozófusok körében?* Magyar Filozófiai Szemle XXXV.3. 310.

¹¹ Wittgenstein használat-fogalma intuitív volt. Ezért igazságtalan dolog lenne az elméleten számon kérni egy olyan használat fogalmat, amelynek a tartalma éppen az aktuselmélet révén is körvonalazódott, nyert újabb határozmányokat.

ennélfogva ugyanaz a szócsoport ugyanazzal a szó szerinti jelentéssel az egyik esetben arra használható, hogy megdicsérjünk valakit, a másik esetben pedig arra, hogy valaki mást megsértsünk.”¹² A kommunikációs összefüggésrendszerben a jelentés kérdését felváltja a *szabály* problémája, azaz sokkal inkább a *jelentés kiképzéséről* lesz szó. (A kérdésfelvetésnek ezt a módját azonban itt most nem áll módunkban követni.)

A társadalomfilozófától lett volna elvárható, hogy a nyelvi kommunikáció-beszédtevékenység-szabályviselkedés kontextusban kidolgozza a maga sajátos jelentés-felfogását. A kritikai társadalomfilozófia jeles képviselője, Jürgen Habermas nem is térhetett ki a kihívás elől 1981-1991 között írott műveiben.¹³ Mint ismeretes, Habermas egy formális szemantika mellett érvelt és kijelentette: „*A jelentés használatelmélete* a nyelvi kifejezés pragmatikus vonatkozásait is hozzáférhetővé teszi a fogalmi elemzés számára; a beszédaktuselmélet pedig az első lépést jelenti egy formális pragmatika felé, amely kiterjed a nem használati módokra is.”¹⁴ Kétségtelen, hogy Habermas a probléma láttatásának széles kereteit teremtette meg, s voltak érdekes javaslatai arra, hogy a hagyományos kulturális kódok áttörésével miként lenne lehetséges egy külső rálátás a jelentés generatív folyamataira, azonban a jelentés kérdésében semmi eredetit nem tudott létrehozni, ama egyszerű tény hangsúlyozásán kívül, hogy valamiképpen – mint a munkafolyamat is – minden társadalomontológia fundamentális ténye.¹⁵ K. B. Jensen kategorikusan fogalmaz: „Habermas a kommunikáció társadalmi kontextusa felé fordul, de a nyelvi formákat rosszul felfogó, *a priori*, normatív pozícióból teszi ezt.”¹⁶

Bonyolultabbak a kérdések a vizuális jelentés kutatásában. Ennek a módszertana először is azt követeli meg, hogy a vizuális tudatról valamilyen egységes álláspontot alakítsunk ki.¹⁷ A problémák akkor jelentkeznek, amikor egy naturalista álláspont elfogadásával – mint amilyen az idézett is – nem korreláljuk annak a lehetőségét, hogy a vizuális képek-képi elemek a tudat normális éber állapotában úgy referálnak entitásokra, hogy meg is nevezik azok egzisztenciális karakterét, mégpedig SP-típusú asszertáció formájában.

¹² John R. Searle: *A beszédaktus mint kommunikáció. Kommunikáció I.* 271.

¹³ Jürgen Habermas: *The Theory of Communicative Action*. Vol.1. Boston, Beacon Press, 1981-1984, *The Theory of Communicative Action*. Vol.2. Cambridge, Polity Press, 1981-1987. , A reply. *Communicative Action: Essays on Jürgen Habermas's The Theory of Communicative Action*. A.Honneth and H.Joas (eds) Cambridge, MA, MIT Press 1991.

¹⁴ Jürgen Habermas: *A kommunikatív cselekvés elmélete (I-II)* ELTE, /é.n./ 167.

¹⁵ Igen pontosan foglalja ezt össze K.B.Jensen: „Arra a kérdésre, hogy *mi a jelentés?*, a Habermasból következő válasz az, hogy a jelentés a nyelvhasználat bizonyos természetes állapotainak inherens része. A nyelvhasználat eredeti módja az, ami nemcsak a többi individuum támadhatatlan megértését teszi lehetővé, de az emberi közösség bizonyos fundamentális elveinek legitimitációját is.” *A kommunikáció politikája: hogyan tegyünk különbséget*. In.: *Kommunikáció I.* 300.

¹⁶ K.B.Jensen: *A kommunikáció politikája: hogyan tegyünk különbséget*. In.: *Kommunikáció I.* 301.

¹⁷ „...a vizuális tudat egy, a látás képességével rendelkező élőlény azon állapota, amikor az a látás élményét átéli.”

Legalábbis ezt az álláspontot képviselik a hagyományos képi referencialméselméletek.¹⁸

Ami a képiség (vizualitás) valamint nyelviség-fogalmiság viszonyát illeti az agyi reprezentációk viszonylatában, úgy tűnik, hogy a híres képiség-vita manapság holtponton van. Nyíri Kristóf követte ezt a vitát. (Tanulmányait lásd a *Magyar Tudomány, Agy és tudat, Kognitív idegtudomány* idézett számaiban.) Véleményéhez közelítve azt az álláspontot fogalmazzuk meg, hogy a *nyelvi-fogalmi jelentés* azért marad szinte kizáró és megkerülhetetlen a tudati jelenségekhez rendelt neurofiziológiai magyarázatokban is, mert általános, szemben a *képi reprezentációk egyedi* voltával. A kísérleti tudományok oldaláról Kovács Gyula továbbra is nagyon markánsan azt az álláspontot képviseli, hogy a képi reprezentáció ténye csak azután realizálódik, miután az agy fogalmi-propozicionális struktúráiban megvalósul a képfelismerés.

(Ezt még csak bonyolítja maguknak a vizsgálati módszereknek a hozománya, amelyek újabb összefüggésrendszert teremtenek - erre tanulmányom összefoglalásában utalok - , de anélkül hogy számos kérdésben megadnák az értelmezési perspektívákat. Tehát látási percepciókat „képeket” tudunk létrehozni a vizsgált páciensek agyában (kémiai-elektromos) eszközökkel, azok jelenlétéről be lehet számolni, azonban azon kívül, hogy mi a reális lokalizációjuk – a látási mező helyei – nem lehet azt állítani róluk, hogy erre referálnának a hagyományos reprezentáció értelmében.¹⁹ Lawrence Barsalou perceptuális szimbólumoknak nevezi e reprezentációkat, ez azonban valamilyen elméleti modell korántsem egy koherens teoretikus összefoglalása a kérdésnek. Nyíri Kristóf is rá hivatkozik összefoglalásában.²⁰)

Ha azonban figyelmünket a nyelvi és vizuális jelentésre összpontosítjuk, egy pillanatra sem feledkezhetünk meg az *érzelmi jelentésről* – és ez alatt

¹⁸ Egy emlékezetes tanulmányában Jaako K. Hintikka jelentés-függvényről beszélt, olyan értelemben, hogy a reprezentáció tulajdonképpen egy valóságos entitásra, valamint egy mentális entitásra vonatkozó különbségtétel megvalósult, beszélhetünk olyan megoldásokról mint a festmény a modern művészetben (konstruktivizmus), vagy igazság a filozófiában. Jaako K. Hintikka: *A fogalom mint látvány: a reprezentáció problémája modern művészetben és a modern filozófiában*. In: *A sokarcú kép*. Szerk. Horányi Özséb. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982. 109. *A képi reprezentáció* című tanulmányában John R. Searle olyan mértékben kötötte propozicionális összefüggésekhez a jelentett valóságértékének meghatározását – jóllehet amit az univerzális kvantorokkal kapcsolatos mentális műveletekről ír, az filozófiai értelemben teljesen helytálló -, hogy a kutatási adatok értelmében az ma már elfogadhatatlan, s hogy a képi jelentésnek megvan a maga sajátos autonómiája, amelyet az emlékezeti és képzeleti képeknek a specifikus kontinuum (tudatfolyamat) képvisel, amelyben a szubjektivitásunk teljes mértékben megvan (ama propozíció mellérendelése nélkül, hogy „ez én vagyok”. Ebben a kontinuumban tudatosságunkat, figyelmünket is hordozzuk.

¹⁹ Ezekkel a kérdésekkel több tanulmányában foglalkozik Kovács Gyula: *Vizuális tudat*. Magyar Tudomány. 2001.10.1188-1193. , Újraközölve az *Agy és tudat* c. idézett kiadványban.. Gulyás Balázs, Kovács Gyula és Vidnyánszky Zoltán: *A vizuális tudat*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. valamint *A perceptuális kategorizáció alapjai*. Uo.

²⁰ „A perceptuális szimbólumok *nem* olyanok, mint a fizikai képek; nem is mentális képzetek vagy bármiféle tudatos szubjektív tapasztalatok /./... hanem idegi állapotok felvétel-rögzítései. A perceptuális szimbólumok összekapcsolódnak és rendszert képeznek. Barsalou ikonikus konvenciókat vezet be a perceptuális szimbólumok és kombinációik jelölésére, de itt is hangsúlyozza, hogy diagramjai „nem tekintendők képek vagy tudatos képzetek tényleges reprezentációinak. Ezek a teoretikus illusztrációk azon neuronok konfigurációi *helyett állnak*, amelyek a rajzokban közvetített fizikai információ reprezentálása során aktivizálódnak.” Elég merésznek tűnik az a hipotetikus teoretikus kísérlet, hogy az ilyenféle diagramok tényleges képeket reprezentálnának.

korántsem csak azokat a jelentésfelismerő folyamatokat kell értenünk, amelyek bennünket az érzelmi kommunikációban elhelyeznek, amelyek érzelmi környezetünk felismerését elősegítik – és amelyek többnyire a nem verbális viselkedés, nem verbális kommunikációhoz tartozónak ítélnék, így is határozván meg ezt a jelentés- és kommunikációs formát.²¹ Az emberek nagy többsége számára minden jelentés- és kommunikatív összefüggés a tárgyi-, mentális és interaktív környezetben érzelmi jelentéseket (tekintsük ezeket másodlagosaknak, mivel nem intencionáltak) is generál (valami többnyire ellenséges-, semleges vagy barátságos egyben) – ez az autoreferenciális összefüggésekre is érvényes. A klasszikus regényirodalomban az érzelmi jelentések megjelenítésére számos nyelvi kifejezésforma, szintagma szolgál, ilyen például a „hirtelen azt érezte, hogy...” nem beszélve a testi állapotok leírására szolgáló egész arzenálról.

A fentiekben megjelenített nyelvi-vizuális jelentéseket függvényformákba lehet foglalni $\Sigma(Ny_k)$, $\Sigma(Kny)$, annak megfelelően, hogy melyiket tekintjük a másik értelmezőjének. Ez lehetne az első (*értelmező*) *relációcsoportunk*. A második relációcsoportba azok az összefüggések tartoznak, amelyeket a *reprezentációs* kérdéskörbe sorolunk. Ezek a perceptív kép és a „valami” (objektum, artefaktum, összefüggés) közötti -, illetve a fogalom és a „valami” (valóság-entitások, mentális entitások) közötti viszonyokat jelenítik meg. Ezeket már mátrixokkal tudjuk megjeleníteni. A harmadik relációcsoportba sorolhatjuk azokat az összefüggéseket, agyi lokalizációs viszonyokban - s az agykutatás utóbbi fejleményei erre készítetnek -, amelyek a kép (vizuális jelentés), valamint a nyelvi jelentés(fogalom) között létesíthetők. Ez az első függvényformára emlékeztet, de annak egy sajátos eseteként fogható fel. Végül egy negyedik relációcsoportot is létesíthetünk, amelyben az autoreferenciális viszonyokból adódó lehetőségeket képezzük le. (Emlékezet, képzelet, álom.) E négy relációcsoportban adódó matematikai kombinációs lehetőségeinket ezres nagyságrendűeknek becsülhetjük, amelyben természetesen igen sok absztrakt lehetőség, illetve empirikusan nem létező tény jelenik meg. Különösen akkor, ha a jelentéseket kommunikációs viszonylatokban, akár genetikusan is leképezzük – ahogyan az írásunk mottójaként szereplő Barnlund C. Dean idézet is sugallja. Mindez azonban végül is azt igazolja, hogy a jelentés kérdésében *a sokaság* képzeleteiben kell gondolkodnunk, ez azonban korántsem a kutatással, vagy a módszertannal kapcsolatos szkepszisünk kifejezése. Sokkal inkább az empirikus kutatásban megmutatkozó és ki nem merített lehetőségek nagy számára utal, az eseti leírások precizitásának a fontosságára figyelmeztet, ami sohasem jelenthet valamilyen posztmodern értelemben felfogott narrációs excedenst.

²¹ A hagyományos értelemben többnyire ebben a formában vizsgálódó klasszikus megközelítésmódok: Knapp, M.L.: *A nem verbális kommunikáció*. In.: *Kommunikáció*. II. 48-64. valamint Davitz, Joel.R. : *Az érzelmi jelentés*. In.: *Kommunikáció*. 213-225. Kiváló tanulmányában utóbbi azt hangsúlyozza, hogy az érzelmi jelentések – alapjában véve megjelölők vagy megnevezők – igen sokféleképpen generálhatók és általában erőteljesen személy- és kontextusfüggők.

A jelentés odüsszeuszi természetű: meghatározásában azt kell figyelembe vennünk, hogy sokformájú-alakú-szerkezetű-, sokféle mutat és „fordul”. Ezek az odüsszeuszi tulajdonságok: polimorfia és politrópia.

In: Studia Universitatis Babeş.Bolyai. Philosophia XLVIII, 1-2, 2003,98-106.